

oldották meg az utolsó jelenetet. A budapesti rendezőnek tekintettel kellett lennie Sulyok Mária életkorára — a művésznő 63 éves, és nem játszhatja a szóban forgó jelenetet holmi szertelen vadsággal. És a befejezés mégis csodálatos volt. Brüsszelben lényegesen fiatalabb színésznő játszotta a szerepet, aki fizikailag képes volt egy nagy cirkusz számára. Budapesten így történt: elkezdődött a nyávogás, majd a macskajáték. Orbánné és Egérke ide-oda tologatták Giza székét, persze nem túl erősen. Nevetésbe törtek ki, aztán kicsit kergetőztek az asztal körül, végül Egérke az asztal alá mászott. Kopott asztal volt, ronda, zöld plüss terítővel, amely jó mélyre lelógott — ez alá bújt Egérke. Orbánné hátulról odalopózott és megcsiklandozta. Egérke erre visítani kezdett, kibújt az asztal alól, de a lecsüngő terítő a fején maradt. Sivalkodva és vakon rohagált fel-alá a terítővel, amelytől nem bírt megszabadulni, és végül Giza ölébe huppant — Gizáéba, akiről mindig csak a legnagyobb respektussal beszélt! Mikor aztán felemelte a terítőt és látta, hol ül, rémülten kirohant. Ellenállhatatlan játék volt.

S.: A befejezést én is afféle artisztikus számnak képzeltem. — És Orbánné utolsó, a nézőkhöz intézett szavainak nincs másik változata?

Ö.: Ne felejtse el, hogy a színésznőt kifárasztja az Egérkével való jelenet, léleg-zetehet kell jutnia. Az utolsó szavak alatt a színésznő nem mosolyoghat; a szöveget egész szárazon kell elmondani. Ez a szöveg már nem játékszituációban hangzik el; ugyanúgy kell kezelni, mint a kezdetet. Könnyek sem lehetnek a színésznő szemében.

M.: A más műfajból érkező drámaírók kezdetben többnyire nem ismerik a gesztusok nyelvét. Az ön nyelve viszont igen lakonikus. Ezért kérdezem meg végül: mi a viszonya a színházhoz, nem személy szerint, hanem szakmailag?

Ö.: Én mindig drámai prózát írtam, és főleg³ novellákat. Tulajdonképpen valamennyit dramatiszálhatnám; mind igen drámaiak. A novella — drámai epika.

Karl-Heinz Müller és Brigitte Soubeyran

THEATER DER ZEIT

1974. október

(Fordította: Szántó Judit)

Egy drámaíró a kelet-európai művészetéről

Örkény István a vezető magyar írók és színpadi szerzők egyike. Az elmúlt szonban az Arena Stage mutatta be az amerikai közönségnek a *Tótékat*, ezt a keserű komédiát, melyben egy vidéki magyar család szolgáltatja ki magát egy bomlott agyú katonatiszt képtelen szeszélyeinek. Szerdán az Arena újabb Örkény-vígjátékot visz színre: a *Macskajátékot*. Egy idős nő *sagája* ez, aki hol bátran, hol hóbortosan próbálja visszahódítani az ifjúságot és a romantikát. A Budapesten élő Örkényt telefonon interjúvolta meg David Richards, a Washington Star riportere.

— Mind a *Tótékban*, mind a *Macskajátékban* sok a macabre humor. Ön szerint *macabre* az élet is?

— Igazából nem az. És nem is hiszem, hogy bármelyik darab *macabre* filozófiát fejezzen ki. Mindkettő a cselekvésbe — az emberi tevékenységbe vetett hitemet jelképezi. Alakjaim, merőben különböző okokból, kétségbeesett helyzetekbe kerülnek. De még a reménytelen helyzetek szorításában is változtatni akarnak életükön. A remény még akkor is él bennük, amikor már nincsen remény. Drámáim nem *macabre* jellegűek; azt hiszem, inkább remény és reménytelenség között egyensúlyoznak.

— Vajon ez jellegzetes magyar magatartás?

— Azt hiszem, igen. Azt mondanám: Magyarország kicsiny ország, és történelme csakúgy, mint hagyományai, rendkívül tragikusak. De mi még így is nagyon gyakran megpróbáltunk fordítani sorsunkon. Lázadásokkal, forradalmakkal, bármivel, amit csak tehettünk. Még ha valójában nem volt kiút, akkor is megpróbáltunk változtatni helyzetünkön. Azt hiszem, ez mindkét darabom magyar és ugyanakkor egyetemes mondanivalója.

— Összefoglalná saját magánvéleményét a *Macskajáték*ről?

— Ami engem illet, nem hiszem, hogy a *Macskajáték* az öregkor tragédiája lenne. Ez a darab nem az öregkor problémáiról szól. Azt akartam megmutatni, hogy a szerelmesek szenvedélye, féltékenysége nem változik a korról. Az idős emberek szerelme pontosan olyan, mint a fiataloké. A *Macskajáték* cselekménye az elképzelhető legbanálisabb: egy férfi és egy nő szereti egymást, aztán közéjük áll egy harmadik és szétválasztja őket. De mivel szereplőim öregek, ez új, mulatságos és groteszk megvilágításba helyezi a történetet. Az öregkor nevetségessé, groteszkké teszi a szenvedélyt.

— Azért mégis érződik, hogy ön csodálja Orbánét, a darab idős hősnőjét.

— Igen, csodálom. És azt szeretném, ha a közönség is csodálná. Nem valami nemes jellem, nem holmi méltóságteljes hölgy. Nem irtózik attól, hogy hazudjon, botrányt csapjon, durva szavakat használjon. Mégis szeretem, mert nem hajlandó úgy viselkedni, ahogy életkorához illenék. Fellázad a természet törvényei ellen, és azt hiszem, ez a gesztus van olyan nemes és nagyszabású, mint a görög tragédia hősnőinek magatartása.

— Mi itt Amerikában csak most kezdünk megismerkedni önnel, de Magyarországon sűrűn játszóák darabjait.

— Nos, meg kell mondanom, hogy Magyarországon nagyon szeretik a színházat. Budapestnek, a fővárosnak kétmillió lakosa van és hozzá húsz színháza, ahol mindig telt ház van. Budapesten nagyon nehéz színházjegyet szerezni. Nagy sikereink vannak és az egész világról játszunk darabokat.

— Mely amerikai szerzők népszerűek önöknél?

— Valamennyien. Arthur Miller. Tennessee Williams. Minden darabjukat eljátszottuk. És valamelyik színházban mindig van műsoron O'Neill-dráma.

— A cenzúra okoz-e problémát munkásságában?

— Cenzúrárt mond? Közölnöm kell, hogy Magyarországon nincs cenzúra. Azt hiszem, inkább állami ellenőrzésre gondol. Nekünk, íróknak, nincs dolgunk semmilyen állami hatósággal. Vezetőkkel van dolgunk, akik színházak, könyvkiadók, irodalmi folyóiratok élén állnak. Ez pedig, hiszen érti, személyes kontaktust jelent. Így hát van módunk vitatkozni. Legtöbb esetben nincs is probléma. Persze vannak kivételes esetek. Ilyenkor vita támad. A művéért vívott csatában többnyire az író győz. Néha veszít. De ha ön meg én szabadságot mondunk, tudnia kell, hogy a két szó nem ugyanazt jelenti.

— Beszélne erről részletesebben?

— Az Egyesült Államokban mást értenek szabadságon, mint Magyarországon. Azt hiszem, a két jelenséget össze sem lehet hasonlítani. Az amerikai állampolgár számára ugyanis a szabadság kötelességek és jogok megállapodott, kétszáz éve fennálló egyensúlyi helyzetét jelenti. Számunkra viszont a szabadság mozgásban levő jelenség. Van tegnapija és van holnapja, és mindkettő különbözik a mától. És van különbség földrajzi értelemben is. Más a szabadság Magyarországon, mint Lengyelországban vagy Romániában. Az önök szemében Közép-Európa egységes. Csakhogy ezen a tájon nagyon különböző országok vannak, ahol az életmód is nagyon különböző.

— Művészi szempontból nézve Magyarországnak liberálisabb az éghajlata?

— Azt hiszem, igen. Nemcsak Magyarországnak, hanem Lengyelországnak is. A művészet, a színház, a költészet nagy szabadságot élvez.

— És javult a szellemi klíma is?

— Igen. Húsz évvel ezelőttről nagyon rossz emlékeink vannak. De azóta lassú

fejlődés mutatkozik. Néha úgy érezzük: kicsit túl lassú. De még így is az a véleményem, hogy a helyzet évről évre javul. Az említett két országban határozott változás ment végbe...

— Ön gyógyszerészként kezdte pályáját, aztán novellákat és regényeket írt. Mi vezérelte végül is a színházhoz?

— Nos, a magyarázat eléggé nevetséges. 55 éves fejjel kezdtem darabokat írni. A *Macskajáték* is, csakúgy, mint a *Tóték*, eredetileg regény volt; bár azt hiszem, epikus írásaim stílusa is meglehetősen drámai. Mindenesetre a feleségem buzdított rá, hogy idős fejjel megpróbálkozzam a drámaírói pályával. A feleségem elragadó, nagyszerű teremtés. Szakmájára nézve dramaturg; nem tudom, ismerik-e ezt a mesterséget? Angliában és a szocialista országokban létezik. Afféle színházi tanácsadó drámaügyegekben. Nos hát, ő ihlette színházi tevékenységemet. Amint látja, az indíték nem valami filozófiai mélységű.

— Vannak-e drámaírók, akik hatottak önre?

— Azt hiszem, bizonyos fokig hatott rám Eugène Ionesco és Sławomir Mrożek, a lengyel drámaíró is. Őt nagyon szeretem, kivált *Tangó* című drámáját. És most kérdezhetnék valamit én is? Hogy haladnak a *Macskajáték* próbái?

THE WASHINGTON STAR

1977. március 13.

(Fordította: Szántó Judit)

Örkény borotvaélen

Örkény Istvánt egy szubtilis és sötét humorú különös drámán keresztül ismertük meg, amely jelképesen tiltakozott mindenfajta megszállás, a mások ügyeibe való beavatkozás ellen. A *Tóték* volt ez a darab, a *Kötelesség áldozatainak* politikai háttérű rokona, amelyet két évvel ezelőtt mutattak be Párizsban. Most *Minimitoszai* jelentek meg, ezek a rendkívül rövid, néhány sortól néhány oldalig terjedő írások, amelyek a prózaverssel, a mesével, a tanmesével és a satírával tartanak rokonságot, és keveredik, sőt ötvöződik bennük a komolyság és a gúny, a humor és a tragikum, úgy, hogy könnyezve kell nevetnünk rajtuk.

Meghatározásukhoz a gyógyszerészek hajszálra pontos adagolási technikáját kellene felidézni — nem véletlen, hogy Örkény éppenséggel gyógyszerész volt, mielőtt megjárta az oroszországi hadifogolytáborokat, hogy aztán, 1956 októbere után hat évig gyárban dolgozzon. Az említett adagolás eredményeképpen végül egy iciny-piciny tabletta születik — pontosan elég ahhoz, hogy felébressze a halottat és felrázza az élőket. Mert a szóban forgó írások legjava hamisítatlan robbanótöltetet tartalmaz. Sötét humoruk, költői fantáziájuk emlékeztet Jarryra, Michaux-ra vagy Queneau-ra, de a magyar irodalomban minden bizonnyal új hangot szólaltatnak meg.

— Magyarországon — állapítja meg Örkény — jószerelem magamban vagyok, mint ahogy egymaga van minden író, aki az irodalmi hagyományokkal szakítani kíván.

— Miféle hagyományokról van szó?

— Mint ahogy az már nálunk közhelynek számít: a magyar irodalom legfőbb kincse a líra. Hisszük, hogy költők népe vagyunk és ha nem léteznének a nyelvi nehézségek, néhány költőnk világhírt szerzett volna. Líránk rangjának egyik oka, hogy költőink mindig nagyon érzékenyen reagáltak a történelmi helyzetekre, mindig részt vettek az eseményekben, mint Petőfi, aki 1849-ben elesett a szabadságharcban, és akiről azt mondták, hogy egyetlen költeménye is forradalmat tudott kirobbantani. Ezzel már azt is bevallottam, hogy prózánk és drámaírodalmunk nem olyan jelentős,